

חסילה¹

דבר אחר שאי אליו כפיך על נפש עוללך. מיכן אמרו יבקש אדם רחמים על עצמו על אשתו ועל בנו ועל בני ביתו. שלא יצא אחד מהן לא לידי עבירה ולא לידי דבר מכווער. ולא יראה אדם את אביו ואת אמו כשהן מדברים דברים יתירים ויחר[ו]ש להן. ואם עשה כן. הוא והן אין ממלאין את ימיהן. שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך מאד וגו' (דברים ד' ט'):²

העטופים ברעב בראש כל חוצות (איכה ב' שם). אין חוצות אלא בתי מדרשות. שנאמר שושטו בחוצות ירושלים [וגו'] (ירמיה ה' א'). אותה שעה היה הקב"ה מכניס יגון ואנחה ואין כל ברייה מכיר בו. שנאמר בחוצותיו חגרו שק (ישעיה ט"ו ג').³ (וכשבא) [כשבא] בלעם בן בעור אצל בלק בן צפור מלך מואב. באותה שעה היה הקב"ה מכניס יגון ואנחה ואין כל ברייה מכיר

¹⁷ בד"ו משבוש. ועיי' בב"ר פל"ז מן הארץ שהוא יצא אשור. ובמדרש תהלים קו"ח חמישה (דברים [אנשים] עמדו בעולם נח שם ועבר אשור ואברהם (שהיו בזמן דור הפלגה) נח לא הקפיד וכו') שם ועבר הטמינו את עצמם אשור אמר הויאך אני דר בין רשעים הללו וכו'. אבל שהיה בן עתה של אברהם לא מצאתי: ¹⁸ וכו' בילקוט ולקמן פכ"ד. ומסופר הענין מר' יוחנן סנהדרין צ"ו ע"א ורב הונא דרשה בפסיקתא דר' כהנא פ' שקלים: ¹⁹ עיי' לקמן פכ"א ולא איתפריש לי מהיכן גמור. ואולי משום שיחסו הכתוב וקראו האנגי לומר שזכות אנג עמדה לו: ²⁰ הוא חזר לענין הראשון וכל כך למה כדי לקדש וכו'. במקרא כתוב ולא: ²¹ כנ"ל להגיה. ומכאן יסד הפייטן שמך נאה לך ואתה נאה לשמך ושמונו קראת בשמך. ובד"ו ששמונו באהלו. והוא שיבוש מן נאה לו: ²² בד"ו מקוטע ומשובש:

מאיר עין פרק (כ"א) "ט.

¹ מראין תרברים שלפני המעתיק הזה היו ב' בתי' שונים ובא' מצא סליק פירקא סליק פירקא וכתבם. ואח"כ מצא בכת"י ב' שלא היו בו הסילוקים. וכאן היה כהוב חסילה. עמד על הדבר שהכל פירקא אחת ועמד ומהק הסילוקים כמו שרבותי ע"ז לעיל. אמנם הוא מונח החסילה לפרק. שמפרק דלהלן שהוא בד"ו פכ"ב נרשמו הפרקי' בגליון ומונה הפרק דלהלן כ' וכן אינך מכ' ולהלן: ² בד"ו משבוש קצת: ³ זה המקרא במאוב נאמר וכל המקראות שם בעתיד וזה בעבר. ופי' שזה המקרא בא להודיעך סיבת ענינו של מאוב ובדמיון:

בוי⁴ שנאמר וילך בלעם אל בלק וגו' (במדבר כ"ב ל"א)⁵. בא ומוצאן שיושבין קהלין קהילין ועסוקין בתורה. עליהן הוא אומר קנאת סופרים תרבה עליו חכמה.⁶ זה סימן טוב לישראל. וכשמשריץ עצמותיו (ומנקרות) [ומנקרים] עיניו ומשים פיו לארץ אומר. כל אותן טובות ונחמות על ישראל. שנאמר וישא משלו ויאמר מן ארם ינחיני וגו' מה אקוב לא קבה אל (שם כ"ג ו' והי')⁷ וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו וגו' (שם כ"ד ב'). מיכן אמרו גדולים ישראל ממלאכי השרת. גדולים הן בדברי תורה. גדולים הן מכל באי העולם ומכל מעשה ידיו שברא בעולם.⁸ שני חכמים במשנה. הוי עז כנמר וקל כנשר וגו' (אבות פ"ו מ"ה): מי מנה עפר יעקב (שם כ"ג י"א). כמה עפרים יש בהן בישראל שאין עסוקין בדברי זיין. שנאמר ברח דודי ודמה לך לצבי וגו' (שה"ש ח' י"ד).⁹ כמה בעלי בתים יש בהן בישראל שעסוקין בתורה מיום שבחר בו הקב"ה באברהם אבינו ועד אותה שעה. כמה נעים קטנים יש בהן בישראל שהן בחותמיהם עד שנכנסין לבית חופתן.¹⁰ כמה נערות בישראל יש שהן בחותמן עד שנכנסות לבית חופתן:

מעשה בברתא אחת¹¹ שהיה אביה חביב לגוי.¹² והיו אוכלין ושותין ומטיבין את לבם. ואמר לו אותו הגוי לאביה. תנה את בתך לבני לאשה. והחרישה לו בדבר עד שהגיע זמן חופתה. כיון שהגיע זמן חופתה עלתה לגג ונפלה ומתה. יצתה בת קול ואמרה. עליך הכתוב אומר. מספר את רובע ישראל (במדבר כ"ג י"א).¹³ וכשנתנבא בלעם בן בעור כל אותן טובות ונחמות על ישראל. ככה בלבבו ואמר. תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו (שם). מלמד שנתאוה בלעם הרשע למיתתו של משה ואהרן ואמר. אם מת אני על מיטתי. הריני כמשה ואהרן. ואם לאו. איני כמשה ואהרן: **מה טובו אוהליך יעקב וגו'** (שם כ"ד ה'). וכי מה טיבן של נחלים אצל בתי מדרשות. אלא מה נחלים יורדין בני אדם לתוכן כשהן טמאין. ושובלין ועולין מתוכן כשהן טהורין. כך בתי מדרשות בני אדם נכנסין לתוכן כשהן מלאין עונות. ויוצאין מתוכן כשהן טהורין. לכך נאמר מה טובו אוהליך יעקב [וגו'] [נחלים נמיו]:¹⁴ כגנות עלי נהר (שם). אילו מלמדי תינות

⁴ כנ"ל להגיה אף שאין הברת שבמה פעמים מצינו בה הספר תוספות ו"ו או חסרון ו"ו:
⁵ במקרא כתוב עם בלק. ובד"ו קיטע זת. ודרש סופיה דקרא ויבאו קרית חוצות: ⁶ ב"ב כ"א ע"א וב"ב ע"א ושם ליתא עליו וכן בד"ו ליתא (ע"י"ש במהרש"א) ומקור המאמר נעלם ממני: ⁷ כ"ג להגיה ובד"ו משובש:
⁸ ובתר הכי כתוב מה טובו אוהליך וגו' דהיינו אחלי תורה ומה כתוב עלה כחופות ראם לו וגרסין בגיטין ס"ח ע"ב. ואמרוין כחופות אליו מלאכי השרת. ראם אלו השדים: ⁹ חובא בילקוט פ' בלק ושם ג' כמה עפרין יש בהן בישראל ועוסקין בדברי תורה שני' או לעופר האילים ובבא דכמה בעלי בתים קיטע: ¹⁰ בד"ו וקטנים ובילקוט ליתא קטנים. ונראה דנקט קטנים חיינו סמוך לפירוק דכיון שהגיע לפירוק הוא מחוייב ליכנס לבית חופת. בילקוט בשעת לכות עולמן. ונראה שזה מוריש על ומספר את רבע ישראל כדלקמן: ¹¹ בד"ו מעשה בבת ובילקוט מעשה בריכה. ואולי נתעברו הנוסחאות למלת ברתא שאין מדרך הספר הזה להשתמש בארמית. ואולי היה כתוב בריכה. שכן הוא סגנון הבנייתות בהרבה מקומות. והיה בגליון מפרש. בספר אחד כתוב בת. ובאחר היה כתוב ברתא. והזניחו המעתיקים מלת ויבה וכתבו זה בת וזה ברתא. ועיקר נזאת מעשה בריכה: ¹² בד"ו ובילקוט חבר לגוי: ¹³ במקרא כתוב ומספר. בד"ו מקוטע קצת. מכאן ואילך קיטע בילקוט: ¹⁴ ג"ז חובא בילקוט פ' בלק ושם ג' בתי כנסיות ובתי מדרשות. ומסיים ויוצאין מלאין מצות. ובד"ו מה נחלים מעלין מטומאה לטהרה כך בתי כנסיות (וברישא ליתא רק בתי מדרשות) מעלין מטומאה לטהרה כיצד מביאין את האדם מחובה לזכות. ובברכות ט"ז ע"א איתאמרא בשם רבי חמא בר' חנינא ונוסחת הד"ו היא ע"פ נוסחת הגמרא:

שבישראל. שמוציאין מליבם חכמה ובינה דיעה והשכל ומלמדין לעשות רצון אביהם שבשמים. לכך נאמר כנגות עלי נהר: ¹⁵ דבר אחר אילו חכמים ונבונים שבישראל שעוסקין בתורה בכל יום תמיד. ועליהן הוא אומר. היושבת כנגים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני (שה"ש ה' י"ג). אילו אמר הכתוב ישראל. הייתי אומר כל ישראל. אלא אמר הכתוב חברים מקשיבים. אפילו שנים אפילו שלשה ועוסקין בתורה בכל יום תמיד. עליהם הוא אומר. חברים מקשיבים לקולך השמיעיני. לכך נאמר כנגות עלי נהר: ¹⁶ כאהלים נטע ה' (שם). אילו בתי מדרשות: ¹⁷ ד"א אל תיקרי כאהלים אלא כאוהלים. משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שעשה סעודה לכל גדולי מלכות שעוברין עליו: ¹⁸ כארזים עלי מים (שם). אילו גסי הרוח שבישראל. שבשביל גסי הרוח שבישראל שיש בהן [דברי תורה]. על אחת כמה וכמה [ה]מלולין עצמן בדברי תורה. שנאמר יול מים מדלוי (שם ע' ¹⁹). וזרעו במים רבים (שם). אילו בעלי בתים שבישראל. שבשביל דרך ארץ שיש בהן. על אחת כמה וכמה הן ובניהן ובני בניהן. לכך נאמר [זורע] במים רבים: ²⁰ וירם מאגג מלכו (שם). זה אגג שהיה בוכה ומתאנח בשעה שהיה חבוש בבית האסורים. אמר. אוי לי שמה אבד זרעי מן העולם. לכך נאמר וירם מאגג מלכו: ²¹ ד"א וירם מאגג מלכו. אילו רשעים גמורין שבישראל. שמכניסין יגון ואנחה בלבבן בשעת מיתתן בשביל מעשים שעשו. וחזרו ועשו תשובה ומיתין מתוך התשובה. אילו ואילו בני העולם הבא: ²²

העטופים ברעב בראש כל הוצות (איכה שם). אמרו. כשירד משה מהר סיני וראה את הסירוחין שסרחו ישראל במעשיהן. נסתכל בהן בלוחות וראה שפרח כתבן מעליהן. שיברן תחת ההר. ומיד (נתעלם) [נתאלם]. ²³ שוב לא היה יכול להשיב דבר. באותה שעה נגזרה גזירה על ישראל שילמד אותן מתוך הצער ומתוך השעבוד. מתוך הטילטול ומתוך הטירוף. מתוך הדחק מתוך שאין להם מזונות. בשכר אותו הצער שנצטער עתיד הקב"ה לשלם שכרן לישראל לימות המשיח כפול ומכופל. שנאמר הנה ה' אלהים בחזק יבא וזרעו מושלה לו וגו' (ישעיה מ' יג). מי הקדימני ואשלם (איוב מא' ג). לטובתי נשברה רגל פרתי כדי שתהא משכורתי שלימה. וכן אהרן אומר. אילמלי קרח לא עמד עלי. אותו ברית מנין לי. שנאמר זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר (במדבר י"ז ה'). לכך (נאמר) [אמר] לטובתי נשברה רגל פרתי כדי שתהא משכורתי שלימה: ²⁴

¹⁵ בד"ו משובש קצת. ¹⁶ בד"ו משובש קצת. בילקוט הגי' אלו חכמים ותלמידין שמוסרין את עצמן במקרא במשנה במדרש בהלכות באגדות ואומר היושבת וכו': ¹⁷ בילקוט קטוע: ¹⁸ בילקוט ג' כאהלים נטע ה'. משלו משל לה' למלך שעשה סוכה לכל עוברים ושבים: ¹⁹ בילקוט ליתא שבשביל וכו' ובד"ו הלשון מקוטע. ועכ"פ המאמר קטוע. והגהתו כמו שהגיה בעל זקוקין דנזרא. וכלי שבשביל אלו הקב"ה עושה עמם חסדים ק"ו וכו'. ומשלם גסות הרוח בארז הוא בכמה מקומות: ²⁰ בד"ו מקוטע קצת ובילקוט משובש: ²¹ עיי' לעיל בפ"כ ועיי' בתרגום יונתן. ואולי הכוונה שממשיכה למלכו יצא מי שמנצח זרעו של אגג דהיינו מרדכי: ²² בילקוט אם חזרו וכו' ובד"ו אבל אם עשו תשובה וכו' ועיי' ששינוי הסגנון. ואולי דרוש מלכו מלשון ומלך עלי לבו שנמלך ועשה תשובה: ²³ כ"ה לקמן באלית' זומא פ"ד. וכו' ה' בד"ו: ²⁴ כולא לקמן באליתו זומא והא דאהרן ליתא שם. ובילקוט כי תשא העתיקו והוספו הא דאהרן מהבא ג' אמר ובד"ו ליתא. וזה המאמר לטובתי וכו' הוא בירושלמי תורות פ"ג ה"ו. ומסופר שם מאבא יהודה שהיה בזמן ר"א ור"י ור' עקיבא שפור מעותיו לצדקה וירד מנכסיו והתפללו עליו. וכשירד לחרוש

ד"א העטופים ברעב. אין רעב אלא דברי תורה. שנאמר הנה ימים באים נאום ה' והשלחתי רעב בארץ וגו' (עמוס ח' י"א). מיכן אמרו. יהא אדם למד תורה באימה ובריאה ברתת ובויע. יסתכל כל אדם בעצמו. וידע שלאחר שעת מיתה ישא עיניו לשמים ויאמר. מי ברא כוכבים ברקיע ונתן לו מקום לכל אהר ואחד. דרך ומסילה לכל אחד ואחד. כמה מגדלים בנתה מלכות רומי. מי גדען והשליכן לארץ. כמה מגדלים בנתה מלכות מדי. מי גדען והשליכן לארץ. מי בעט בו במגדל ראשון. ונתן ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר ועשרים ואחד מיל בין זה לזה. שנאמר לכך יחנה אימה [וגו'] (ישעיה ל"ג י"ח).²⁵ מיכן אמרו. יהא אדם ירא שמים ומודה על האמת²⁶ ודובר אמת בלבבו. בכל יום ויום ישכים ויאמר. רבון כל העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך וגו'.²⁷ ואומר בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהילה בכל גווי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר ה' (צפניה ג' כ'):²⁸

סליק פירקא.

הנה אנכי שלח מלאך וגו' (שמות כ"ג כ'). ברוך המקום ברוך הוא שבחר בהן בישראל מכל באי העולם ומכל מעשה ידיו שברא בעולם. וקנה

שקעה פרתו ונשברה ירד להעלותה ומצא סימא אמר לטובתי נשברה רגל פרת. והובא הסיפור ברבה ויקרא פ"ה דברים פ"ד ושמות פמ"א ושם הוא מקומע (עיי' הג' רד"ל). ולפי המדרש בראשית רבה פמ"ב קדמו ר"א בן תורקנוס בזה המאמר בתהלת עיניו עיי"ש: ²⁵ וסיפיה דקרא איה ספר את המגדלים. אבל על איזה מאורע כוון נעלם ממנו: ²⁶ בד"ו ירא שמים יראה גמורה על האמת. ובכתי' ניכר שהיתה כתובה מלת גמורה ומחק רגל הגמול. ונוכל לקרות המלה ומורה. אמנם כתבתי ומורה. שתמונת רי"ש ודל"ת אינה מדויקת כל כך ויש להתלפן. ועיי' לעיל ריש פ"ה אשרי מי שהוא ירא שמים בסתר. ומעשה בכחן א' שהיה ירא שמים בסתר: ²⁷ מלת וגו' חסרה בד"ו: ²⁸ במקרא כתוב עמי הארץ. בשבלי הלקט (הוצאת הח' רש"ב ג"ה) ענין תפלה ו' דין לעולם יהא אדם וכו' איתא. תניא בסדר אליהו רבא העטופים ברעב וגו' אין רעב אלא מדברי תורה כ"ש הנה ימים באים וגו' כ"א לשמוע את דבר ה' ועל אותו הדור הוא אומר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה וכו' בלבבו. ישכים וישחור ויאמר רבון כל העולמים וכו' תחנוניו לפניך כי על רחמיך הרבים וכו'. וקדמונינו ז"ל הנהיגו לאמרו בכל יום קודם שיתחילו בזמירות. ור' שלמה צ"ל הרגיל שלא לומר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר מפני שתהיון לומר וכו' בסת' (אולי צ"ל שטועין לומר כי) יהא אדם ירא שמים ולא בגלוי ומתחילין לומר רבון כל העולמים. וגאון אחד כתב שהגון לאמרו שהרי לדעתנו (אולי צ"ל לדעתו) חוקבע שבא לזרז את האדם להיות ירא שמים ואפי' בסתר וכו'. ור"ב אחי נר"ו כתב שראוי לומר בסתר שלא אמרו אבא אליהו אלא כנגד דורו של שמד שגזרו שלא לקרוא את שמע ולא היו יכולין להיות יראין בגלוי ע"כ הוזהרים וזהם לקבל עליהם עול מלכות שמים בסתר. תדע לך שכן הוא. שאומר וחייבין אנו לומר לפניך תמיד שמע בכל יום כו' ומיזהרים את שמך פעמים באהבה ואומר (צ"ל ואומרים) שמע ישראל כו'. וע"כ אומר ברוך המקדש שם ברבים. לפי שבשעת השמד אין שמו מקודש בדבים אלא בסתר. על כן אין לנו בשנות ע"כ. והגאון שזכרנו אולי הוא ר' עמרם גאון שספרה בסידורו. ועיי' במו"ק ס' מ"ו ובכ"י שם. ויסדר הרמב"ם ג"כ בסדר תפלה שלו. והנה המעתיקים קיטעו אותה כאן. ונמצא קצתה במכילתא דשירתא פ"י. אבל אנחנו עמד ערך צאן מרעייתך זרע אברהם אוחבך בני יצחק יהידך ערת יעקב בנך בכורך גפן שהסעתה ממצרים וכנה אשר נטעה ימיןך. עיי"ש. ובלי ספק שגם שם נקטעה. וכל חך אוכל יטעם שהמאמר. אבינו שבשמים עשה עמנו חסד בעבור שמך הגדול שנקרא עלינו. הוא מסגנון זה הספר:

והנה כל פ"י קומי רוני הוא דרוש א' שלם מיוסד ע"ז הפסוק. אלא שהורו בו פסוקים אחרים. וגם קורה בו לפרשו בדרכים שונים. ונתקשר בו לתפלה על צרתן של ישראל. וקרובים הדברים שבשעת גזירה וקושי השעבוד נתאמר זה המאמר והוא מאמר אחד שלם. ולפי שאינו אלא מאמר אחד או פרק אחד לא נוכל לקרותה ברא בפני עצמה. אלא היא שייכה לבבא שלאחריה.

אותם קנין גמור. בנינים ועבדים לשמו. (כוורא) [כוא וראה] מה שנאמר בהן.¹ לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וגו', ולקחתי אתכם לי לעם וגו'. והבאתי אתכם אל הארץ וגו' (שם ו' ו' י"ח). ואומר הנה אנכי שלח מלאך לפניך.² יהי רצון מלפניך אבי שבשמים שלא תתנו ביד שליח לעולם. משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שבא בסוסים ובפרשים בחיילות הרבה. כיון ששמעו עבדיו ובני ביתו נזדעזעו ופחדו ורעדו חרדה גדולה. והמלך חכם היה. פיקח היה. בעל בינה ומחשבה היה. בא וישב לו במדינה שסמוכה לתוך ביתו. אמר. כמה בעלי בתים יש בהן. תנו להם כך וכך חיטין. כך וכך שעורין. כך וכך צמר (שתלבישן) [שתלבישו].³ כמה עניים ואביונים יש בהן. כמה סומין ופיסחין יש בהן. תנו להם כך וכך חיטין. כך וכך שעורין. כך וכך צמר שילבישו. כמה חרשין יש בהן. תנו להן כך וכך חיטין. כך וכך שעורין. כך וכך צמר שתלבישו. כמה נערים וקטנים יש בהן. תנו להן כך וכך חיטין. כך וכך שעורין. כך וכך צמר ופשתן שתלבישו. כמה זקנים וזקנות יש בהן. תנו להן כך וכך וגו'. כך כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לבניו. לא נגלה אלא במאתים וארבעים ושמונה שלפניו. ומאתים וארבעים ושמונה שלפניו. במאתים וארבעים ושמונה (מאת) שלפניו. שנאמר רכב אלהים רבותיים אלפי שנאן וגו' (תהלים ס"ה י"ח). ואומר אלוה מתימן יבא (חבקוק ג' ג'). אף כשבא ושכן על הר סיני עם מלאכי שרת ממונים על כל אחד ואחד מ ישראל. נוטלין אותו שנים עשר מיל ומחזירין אותו שנים עשר מיל. על כל דיבור ודיבור עשרים וארבעה מיל. שנאמר כנשר יעיר קנו וגו' (דברים ל"ב י"א).⁴ אף כשעמדו אבותינו על הר סיני לקבל עליהן תורה מסיני

מאיר עין פרק (כ"ב) כ'.

¹ בד"ו בא וראה והוא ג"כ שיבוש ויפה הגיה בעל זקוקין דנורא: ² בד"ו מוקטע: ³ כצ"ל עפי' שאר הדוגמאות. וכל' שתלבישו אותן. והיא לשון קטוע. או שצ"ל בכל הני בבות שלבישו דוגמת בבא ב'. אלא שקשה עליו אמר דכל הני שיבוש ואיזל: ⁴ בד"ו לא נגלה אלא במאתים וארבעים ושנים רבבות שלפניו שנאמר רכב אלהים אלפי שנאן וגאמר אלוה מתימן יבא. ויראה דאף לפנינו צ"ל רבבות. אבל אין להכריע בין שנים לשמונה. אמנם מה שנשתלשו לפנינו נראה נכון דהיינו חלחא גוגדא עיני' ברכות ג"ח ע"א במעשה דר' ששת. ומצא לו מקרא בחזיון אליהו רוח רעש איש ואחר האש קול דממה דקה. וע"ע חולין ט' ע"א. ומסמך ליה הכא אמקרא דחבקוק אלוה מתימן יבא וגו' ונגה כאור תהיה וגו' ושם הביון עוון לפניו ולך דבר ויצא רשף לרגליו. וכעין זה בנחום א' כופה סערה וענן. ה' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו. ובספרים הגיהו מאתים ועשרים ושנים אלף. כמנין רכב. ואין זה אלא דברי נביאות. וע"ע לקמן באליהו וזאט פ"ב: ⁵ בד"ו אף כשבא ושכן על הר סיני עשרים ושנים רבבות ממונין על ישראל ונוטלין כל אחד ואחד שנים עשר מיל שני' כנשר ועיר קנו. במכילתא מס' דבשרא פ"ב ואביא אתכם אלו. לפני הר סיני ר"ע אומר זה יום מתן תורה לפי שהיו ישראל נרתעין לאחוריהן י"ב מיל והיו י"ב מיל תרי כ"ד מיל על כל דיבור ודיבור. ושם פ"ט ויעמדו מרחוק חוץ מ"ב מיל כגיד שהיו ישראל נרתעין וכו' על כל דיבור ודיבור נמצאו מהלכין באותו היום מאתים וארבעים מיל באורה שעה אמר הקב"ה למה"ש רדו ופייעו את אחיכם וכו'. ועיני' שבת פ"ה ע"ב. ובפסיקתא רבתי פ' כ"א קמייחא ד' הדברות גרסינן אמקרא רכב אלהים וגו' א"ר אבדימי דמן היפא שניתי במשנתי כ"ב אלף של מה"ש ירדו עם הקב"ה על הר סיני וביד כל א' וא' עשרה לעשר בת כל א' וא' משבטו של לוי וכו' אל' ר' ינאי בריה דר"ש בן ינאי א"ב מיעטתה אלא בשעה שירד הקב"ה ירדו עמו כ"ב אלף מרכבות וכל מרכבה כמרכבה שראה. יחזקאל אמר ר' יוחנן יום וכו' ירדו עמו ס' רבוא של מלאכים וביד כל א' וא' עשרה לעשר בת כל א' מ' מ' ישראל ראב"כ בשם ר' יוחנן אמר ק"ב רבוא. ועיני' במע' שם אות מ"ט וגו'. וע"ע לקמן באליהו וזאט פ"ד ופ"ב. ובפס' דר' כהנא פ' בחודש השלישי גרים נמי להא דר' אבדימי וגרים עלה הא דר' ינאי סתמא. ואח"כ אייתא התם מכת (שעלה) [שעלה] מבבל אמרו (שירדו) [שירדו] עם הקב"ה לבני

(אף) באותה שעה נזדעזעו [רעדו] ופחדו וחרדו חרדה גדולה. שנאמר ויהי ביום השלישי וגו' (שמות י"ט ט"ז). ויהי קול השופר וגו' (שם שם י"ט). וכל העם רואים את הקולות וגו'. ויאמרו אל משה דבר אתה וגו' (שם כ' י"ח וי"ט). כיון שראה משה שאימתו של הקב"ה עליהן אמר להן. אל תיראו. שנאמר ויאמר משה אל העם אל תיראו וגו' (שם כ"ג). פייסן תחילה ואחר כך ערך לפניהם נזיקין וכל מידות הדין:

ואלה המשפטים וגו' כי תקנה עבד עברי וגו'. אם בגפו יבא וגו' (שם כ"א א' ב' ג'): אוי להן לרשעים שבשביל מעשיהן מקולקלין ודבריהן שאינן ראויין (א) מביאין עצמן לידי פסול והיו עניים עד יום מותם⁹. והלא דברים קל וחומר. ומה אם רשעים שנימכרין בגניבתן אמר הכתוב. העניק תעניק לו [וגו'] ולא יקשה בעיניך [וגו'] (דברים ט"ו י"ד וי"ח). צדיקי עולם שעושים לו רצונו בכל יום תמיד על אחת כמה וכמה¹⁰. משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שהיתה לו פלטורין גדול ודלת נעולה [והיו] היה יוצא ממנו. והיו עליו תאנים ענבים ורימונים וכל מיני מגדים כולן. והיו אחד הסמוך לו והיו עליו (שיראין)¹¹ וסרוקין וכל מיני צבעונים. והיו אחד הסמוך לו היה (לו) [עליו] אכילה ושתייה ומזונות וכל מיני סיפוקין כולן. וכל בריות העומדות בחוץ באות [ומסתפקות] מפלטירה של מלך¹². והעוברים והשבים מה הן אומרים. ממה שיוצא מפלטירה של מלך לחוץ אתה למד מה שיש בפלטורה של מלך לפנים. כך מייסורין של צדיקים אתה למד (מתחת) [מדת] פורענותן של רשעים בגיהנם. משלוייהם של רשעים בעולם הזה את למד מתן שכרן של צדיקין לעולם הבא¹³. שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' (תהלים ל"ב כ'). ואומר ומעולם לא שמעו ולא האזינו וגו' (ישעיה ס"ד ג')¹⁴.

פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום ומצאתי זקן אחד. אמר לי. רבי. וכי יש אומות העולם לימות המשיח. אמרתי לו. בני. כל גוים וכל ממלכות שעינו את ישראל (ולחצה) [ולחצה] את ישראל. באין ורואים בשמחתן של ישראל. והולכין לעפרן. ושוב אין חוזרין לעולם. שנאמר רשע יראה וכעס

כעשרים ושנים אלף מרכבות כך שנה אליהו זכור לטוב. (הכ"ף כעשרים עריכה עיון. ואולי צ"ל ככ"ב אלף מרכבות של מרכבת יחזקאל. או אולי הכ"ף ט"ס) ועכ"פ נראים הדברים שאותה הכת הביאה עמה שטת אליהו מן סדר אליהו שנתפשט בבבל ע"י ר' עקיב כ"ב אלף מרכבות. וצריך להגיה מלת רבבות בד"ו למלת מרכבות ולהשלים בכת"י מה שתפר בו. (ועי' להלן באליהו זוטא פ"ד מה שאכתוב שם בגנין בכת שעתה בבבל) נמצאו אומרים שכן ג' מיני מה"ש דברו כאן. א' הלאה גוגדא דהקב"ה. ב' מלאכים שבאו לעזר את ישראל. ג' אותם שסייעו אותם בהליכתן ובחיותן י"ב מיל. והדברים לפנינו מעורבים ומקוטעים והנחתי בפנים כלא הגהה עד יבוא מורה צדק. ובד"ו הדברים מקוטעין יותר: " שהרי בגניבתו נמכר: " הובא בילקוט ראה. כתב תעניק לו והרי דברים ק"ו וכו' (ובשקט נרמז שם בגליון מדרש): " בכת"י מקום פנו לרמו שהתיבה מקוטעת. ובד"ו כל בבא זו ליתא. אבל בילקוט שם ג' פלגין גדולה והרלת נעולה (והו') [והיו] יוצא ממנה והיו עליו אכילה ושתייה וכו' אף זה אחד סמוך לו והיו עליו תאנים וכו' אף זה א' סמוך לו והיו עליו שיראין וסירוקין וכל מיני בגדים כולם. ועל פי זה הגהתי. אלא שהנחתי הדברים בסדר שלפנינו אף שסידורו של הילקוט נראה עיקר: " בילקוט שם. והעומדין במחוזי חס באין ומסתפקין ממה שהוא יוצא מפלגין של מלך לחוץ. העוברים והשבים מה הן אומרים וכו'. ובד"ו וכל העומדין חוץ בפלטין של מלך באין ועוברים ושבים וכו'. והוא מקושע וצ"ל ומסתפקין וכו' כמו שהוא בילקוט. ובנוסחתינו הגהתי עפ"י הילקוט: " בד"ו משושב. ובילקוט בשינוי סגנון קצת. ושם ג' מדת פורענותן וכו' ומשלוות רשעים וכו': " כ"ה בד"ו ובילקוט ובמקרא לא האזינו:

[וגו'] (ההלים ק"ב י"א). ואומר והנחתם שמכם לשבועה לבחירי (ישעיה ס"ה ט"א). וכל ממלכות וכל גוים שלא עינו את ישראל ולא לחצו אותן באין והוויין אכרים וכורמים לישראל. שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. ואומר ואתם כהני ה' תקראו (ישעיה ס"ה י"א). [ואומר] כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה [וגו'] (צפניה ג' ט"א). ואומר ולעבדיו יקרא שם אחר (ישעיה ס"ה ט"א). אילו כשירים לימות המשיח.¹² יכול אתה לומר. הואיל ובאין לימות המשיח. והן באין לעולם הבא. אלא הנח דברים שאמרתי מתחילה ותפוש דברי תורה. שהן חמורין יותר מן הדברים שאמרתי לך מתחילה. שנאמר כל ערל לא יאכל בו (שמות י"ב מ"ח).¹³ והלא דברים קל וחומר. מה אם הפסח שהוא דבר הקל. אמר הכתוב. כל ערל לא יאכל בו. עולם הבא שהוא קדשי קדשים על אחת כמה וכמה. שלא יהא ערל אוכל בו לעולם ולעולמי עולמים. ולא יהא דר בו לעולם ולעולמי עולמים:¹⁴ (על) [עד] שאני עומד שם בא עלי תלמיד אחד שאינו בקי בהלכה. אמר לי. רבי. עוסק אני בדברי תורה ומחמד ומצפה ומתאוה מה אם תורה תבוא עלי. ואין תורה באה עלי. אמרתי לו. בני. לא זכה אותו אדם לדבר תורה אלא אם כן מסר עצמו לכבוד שמים למיתה. כשור הזה שמכניסים אותו בעול ומוסר עצמו על כבוד בעליו לעבדו. שנאמר ורב תבואות בכח שור (משלי י"ד ד'). הבריות אומרים שרוב תבואות בכח שור.¹⁵ ואומר לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון (שם ט"ז א'). ואומר העניים והאביונים מבקשים מים ואין וגו' (ישעיה מ"א י"ז):

אבי שבשמים יהי שמך הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים ותהא לך קורת רוח מישראל עבדיך בכל מקומות מושבותיהם. שאמרת אקבל פושעיהן בתשובה. שאפילו הגדיל אדם מאה עבירות זו למעלה מזו. הרי אני ברחמים ומקבלו בתשובה. שאפילו עומד אדם ויחרף כלפי למעלה ויחזור ויעשה תשובה. הקב"ה מוחל על כולם. שנאמר אז ידלג כאיל פסח וגו' (ישעיה ל"ה י'). ואין פסח אלא חסר דעת וחסר מעשים טובים. כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה (שם):

סליק פירקא.

בא לך למידתן של נשים. כי ימכור איש את בתו לאמה וגו' (שמות כ"א י'). ואם רעה בעיני אדוניה אשר לא יעדה וגו' (שם ח'). אשרי אדם שכל מעשיו לשם שמים. והלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות.² אם אחרת יקח לו וגו' אם שלש אלה לא יעשה לה וגו' (שם י"ו י"א):³

¹² חובא בילקוט פ' בא תנא דבי אליהו פ"א וכו' מצאני זקן א'. וכן הוא בד"ו. והמקרא דצפניה השמיטו וסוים בילקוט אלו הכשרים שבאומות: ¹³ במקרא כתוב וכל. בילקוט שם ג' אמר לי רבי תאמר והן באין לימות המשיח באין לעוה"ב (אמר) (אמרתו) לו וכל ערל וגו'. ויראה דס"ל לבעל הספר דחסידו א"ה שיש להם חלק לעוה"ב היינו כבני נבר בבתו של אברהם אשר נמולו אתו. והדברים ככוונים כאן כנגד אלו שהעבירו את המילה והבדיל בין אומות הנמולין לשאינן נמולין: ¹⁴ בד"ו משובש קצת. בילקוט עוה"ב שכולו ק"ק עאכ"כ כל ערל לא יאכל בו. והשאר קטע. ¹⁵ כל' שזה המקרא מושל שהבריות אומרים וקאי אדלעיל מיניה בפי אויל וגו'. ועיי' לעיל פ"ב.

מאיר עין פרק (כ"ב) כ"א.

¹ במקרא כתוב וכו' וגו' אם רעה: ² בסנהדרין כ"ו ע"א יכול לומר לעקל בית חבד אני צריך א"ל הלב יודע וכו' ובירושלמי כלאים פ"ד ה"א. וכל' שאפשר שהיא רעה במעשיה עיי' במכילתא שם והוי לעקל. או כרמסים אם אחרת וגו' והוי לעקלקלות: ³ במקרא כתוב ואם:

פעם אחת הייתי בבית המדרש בירושלים לפני חכמים והיינו

עוסקים בעיסקי נשים. אמרתי להן. רבותי. אילו היתה לי שפחה בנענית. לא אמרתי לה. הא ליכי דמים והביא לי ירק מן השוק. אמרו לי. מפני מה. אמרתי להן. רבותי. מפני שהאשה משלמת נפשה על סעודת שעה. ועוברת עבירה ואומרת. אין בכך כלום.⁴ שנאמר עורנו כתנור נכמרו. ואומר נשים בציון עינו (איכה ה' י"א). וכי מה עינין זה לזה. אלא ללמדך. שכל זמן שהרעב בעולם. אשה משלמת עצמה ועוברת עבירה ואומרת. אין בכך כלום.⁵ לכך נאמר עורנו כתנור נכמרו [וגו'] נשים בציון [וגו']. מאותה שעה תקנו חכמים אותה הלכה. מי שמת והניח בנים ובנות. בזמן שהנכסים מרובים והבנים יירשו והבנות יזונו. נכסים מועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים. אדמון ואומר בשביל שאני זכר הפסדתי. אמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון (כתובות פ"ג מ"ג וב"ב פ"ט מ"א)⁶: מיכן כל בית שיש בו אמה עבריה. מריבה ביניהם ואינה מוצאה קורת רוח בעולם. שנאמר כי יריבון אנשים וגו' (שמות ש"ה). כי ימכור איש את בתו לאמה. וכי מה עינין זה אצל זה. אלא ללמדך כל בית שיש בו אמה עבריה מריבה ביניהם ואינה מוצאה קורת רוח בעולם. לכך נאמר וכי יריבון אנשים וגו'. אם יקום והתהלך בחוץ וגו' (שם שם י"ט)⁷: אמרתי להן. רבותי. דין שהרג נפש במזיד מעניין שלפניו⁸ מלמד תינוקות שהרג נפש במזיד. כולם יעברו ממלאכתו. ילכו ויעשו מלאכה אחרת. אם חזרו ועשו תשובה מרפאין אותו. ואם לאו. עונשין אותו על ממון שלהם. אפילו דבר הקל. שנאמר כי ינצו אנשים [וגו'] (שם כ"ט). כי יכה איש את עבדו או את אמתו וגו' (שם כ'): ועוד אמרתי להן. רבותי. חיה שהרגה נפש במזיד. אם חזרה ועשתה תשובה יוצאין בה סימנים ומוציאין אותה⁹. ואם לאו עונשין אותה על ממון שלה. אפילו דבר הקל. שנאמר כי ינצו אנשים וגו'. ואם אסון יהיה וגו'. עין תחת עין וגו'. כויה תחת כויה וגו' (שם כ"ג כ"ד וכ"ה). כיון שראו ישראל שרחמיו של הקב"ה [מרויבין]. אמרו. ולואי שלא תעבור שכינה מבינותינו לעולם!¹⁰

כשהיו ישראל במצרים תמימי דרך (ה') [היו]. כשעמדו אבותינו על הר סיני לקבל עליהן תורה מסיני היו תמימי דרך בדבר. פייסן תחילה ואחר כך ערך לפניהם נזיקין וכל מידות הדין.¹¹ ואחר כך אמרו. ברוך ה'

⁴ והשפחה בעלת זמה היא כאמרם באבות פ"ב מרבה שפחות מרבה זמה ויהיה כעבור על לפני עור לא תתן מכשול: ⁵ כל' אפי' הכשרות. שגשים דעתן קלות להתפתות. ואולי כאן יסודו למה שאמרו בקידושין פ' ע"ב תנא דבי אליהו הואיל ונשים דעתן קלות עליהן. ולאו בפירוש איהאמר אלא מכללא ומחבא. דודאי לא אמרו זה אלא לענין שאין מביאין עצמן בשביל כך לידי צער וסכנה ע"י שבת ל"ג ע"ב. ומשום לא פריג אמרו לא יתוידד אדם עם ב' נשים. ⁶ כל' ואעפ"כ תקנו חזי וכדאמרן. ועיי' בבלי ירושלמי בסגנון לשון המשנה ובמה שהאריכו התו' ואינך בענין ההלכה. דודאי לא אמרין בבח"ל הלעיטתו לרשע וימות: ⁷ וי' דוכי יריבון דריש. שהיא פרשה לעצמה והל' כי יריבון. ואמר דהדר קרא ארלעיל שהפסיק באלה שהם כמות יומת והדר לענין הדבר שהמריבה יוצא הימנו: ⁸ כאן מקום פנוי ממולא ב' נקודות ובד"ו דין שהרג את הנפש במזיד כולן יעברו וכו'. וקטוע כולא: ⁹ מקום פנוי ממולא ב' נקודות. ואולי מורות הנקודות על מנין המלות החסרות. ועד כאן וכן להלן לא השתמש בזה הכותב למלאות מקום הפנוי בנקודות. ואולי מצא כן בספר שהעתיק ממנו. כל הגי' כי במקרא וכו'. וכי יכה. וכי ינצו: ¹⁰ בד"ו מרובין אמר אלו לא עברה שכינה מבינותינו לעולם היינו זכויים. והנה הדברים משונים. ואולי חסר לפנינו. ונהיה זכאין: ¹¹ הנה חזר אל דבריו שבפרק שלפני זה כדי לסיים הענין:

אלהים אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים. אתה הוא האלהים לבדך על כל ממלכות הארץ. אתה עשית את השמים (ואת) [ושמי] השמים בתבונה.¹² נתקבצו וישבו.¹³ שהיו כולם אגודה אחת. כרתו ברית שיעשו גמילות חסדים זה עם זה. וישמרו בלבבם ברית אברהם יצחק ויעקב. שלא יניחו לשון בית יעקב אביהם וילמדו לשון מצרים. מפני דרכי עבודה זרה: כאיזה צד עבדו ישראל את אבינו שבשמים במצרים. שלא שינו את לשונם. והיו המצריים אומרים להם. למה אתם עובדים אתו. אם תעבדו אלהי מצרים יקל עבודתו מכם. משיבין ישראל ואומרים להם. שמא עזב אברהם יצחק ויעקב את אלהינו שבשמים שיעזבו בניהן אחריהן. אמרו להן. לאו. אמרו. כשם שהם לא עזבו אותו כך לא נעזבנו: והיו ישראל מלין את בניהם במצרים. אמרו להם מצריים. מה שמא תקל עבודה קשה מכם. משיבין ישראל ואומרים להם. שמא שכח אברהם יצחק ויעקב את ברית אלהינו שבשמים שישכחו בניהן אחריהן. אמרו להן. לאו. אמרו להן. כשם שלא שכח אברהם יצחק ויעקב ברית אלהינו שבשמים כך לא ישכחו בניהן אחריהן:¹⁴ דבר אחר. והיו ישראל מלין את בניהן במצרים. אמרו להם מצריים. למה אתם מלין אותן שלאחר שעה אנו משליכין אותן בנהר. אמרו להן. נימול אותן. לאחר כן עשו בהם כרצונכם: והיו ישראל עושין משתה לבניהן ולבנותיהן במצרים. אמרו להן מצריים. למה אתם עושין משתה ואחר שעה אנו מוציאים אותן ללחץ ולעינוי. אמרו להן. אנו נעשה משתה. ואחר כך עשו כרצונכם. יש מוציאים אותו לשני ימים. יש מוציאים [אותו] לשלשה ימים. יש שהיו מוציאים אותו לשבעה ימים. המת מת. והנהרג נהרג. והבא בחיים חיים. (כל) [בכל] אותן דברים אילו מכין אותן ומחרפין אותן ופוגעין בהן (ומסטרין) [ומסטרין] להן. ואין להן מנוס מפניהם. שנאמר כל היום כלימתי נגדי וגו' מקול מחרף ומגדף וגו' כל זאת באתנו ולא שכחנו וגו' (תהלים מ"ד ט"ז עד י"ט). כי דכיתנו במקום תנים וגו' (שם כ"י): כי דכיתנו [במקום תנים]. זה פרעה מלך מצרים וכל המצריים: ותכם עלינו בצלמות (שם). אילו חיים של צער: אם שכחנו שם אלהינו וגו' הלא אלהים יחקר זאת (שם כ"א וכו'). בזמן שישראל עושין רצון אביהם שבשמים [מה נאמר בהן. הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (שם קכ"א ג') אין עושין רצונו של מקום] מה נאמר בהן. עורה למה תישן ה' וגו' למה פניך תסתיר וגו' כי שחה לעפר נפשינו וגו' קומה עזרתה לנו וגו' (שם מ"ד כ"ג עד נמירא):¹⁵

פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום ומצאני זקן אחד ואמר לי. רבי. דורות הללו כשירין מיוצאי מצרים. אמרתי לו. מה ראיתך בני לדורות הללו שהן כשירים מיוצאי מצרים. ראה בעיניך ובאזניך שמע דורו של משה לא כשירין הן ותורה היתה בהן. אלא ראה בעיניך ובאזניך שמע ולבך

¹² בד"ו הדברים מקוטעים ומשובשים: ¹³ חזר לענין מצרים. ואולי המאמר קטוע קצת. אי נמי שהדברים מסודרין וצ"ל כאן כשהיו ישראל במצרים תמיכו דרך היו נתקבצו וישבו: ¹⁴ בענין הלשון הוא מוזכר בכמה מקומות ועיקרו במכילתא בא פ"ה ע"י"ש במ"ע אות ד' דוכות ד' דברים היו בידם וע"י בתנחומא פ' בלק. אבל בענין המילה מוזכר בהרבה מקומות שהעבירו ברית מילה הוין משבט לוי. ובתנחומא שמות שכשמת יוסף הפדו ברית מילה אמרו נהיה כמצרים וכו' וע"י במכילתא שם ובמ"ע שם אות ב' ובספרי כהעלותך פ' ס"ז והגדות חלוקות הן. וע"ע לקמן בפכ"ד: ¹⁵ הנהגתי ע"י הד"ו והדברים מקוטעים ומשובשים שם:

תשית לכל הדברים. שהרי תורה ונביאים היו עמה¹⁶. אמר לי. רבי. לא אותן דורות אמרתי לך. אלא מיום שחרב בית ראשון ועד שנבנה בית אחרון. אמרתי לו. והלא תורה נביאים וכתובים [היו עמה] ודברו בהן פילפול תורה. אם רוצה אתה ללמוד וחפץ אתה בדברי תורה. צא למד ממה שנאמר בהן ביוצאי מצרים. הלך וקראת באזני ירושלים לאמר וגו' [ירמיה ב' ב.]. אבל כשהיו מהלכין¹⁷ בית אחרון בצער. לא הניח הקב"ה דבר בעולם שלא גלאו לישראל. שנאמר סוד ה' ליראי (ההלים כ"ה י"ד). ונאמר כי לא יעשה ה' אלהים דבר וגו' [עמוס ג' ז.]. העבודה. בכל יום ויום ובכל שעה ושעה [שנחב] [שאני נזכר] את כל המעשים. אני נופל על פני האדמה. ומברך ומרומם ומשבח ומקדש לשמו של מי שאמר והיה העולם ברוך הוא: (מעיד אני עלי שמים וארץ שיושב הקב"ה ומחלק מונויות לכל באי העולם ולכל מעשה ידיו שברא בעולם. מאדם ועד בהמה עד רמש ועד עוף השמים ולכל נפשות שברא).¹⁸ אף דוד המלך היה משבח יוצאי מצרים. אשר יצאו ממצרים.¹⁹ מצוה אחת היתה בהן והרבו ממנה מאה מצוות. שנתקבצו וישבו עד שהיו כולם באגודה אחת. וכתרו ברית ויעשו גמילות חסדים זה עם זה. וישמרו מילה בכשרם. ברית אברהם יצחק ויעקב. ושלא יניחו לשון יעקב אביהם וילכו וילמדו לשון מצרים מפני עבודה זרה. שנאמר מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים וגו' [יש"ב ז' ב.].²⁰ זה משה ואהרן.²¹ לפדות לו לעם [וגו'] אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו [שם]. אל תאמר כן. אלא היה אומר כן. מפני עמך ישראל אשר פדית לך. במצרים אבדת גוים ואלהיו:²²

סליק פירקא.

אל תתן ה' מאיירי רשע וגו' (תהלים ק"מ ט.). [מה] בין [שה] [כחן] של יוצאי מצרים לזרעו של עשו הרשע.¹ יוצאי מצרים מצוה אחת היתה בידן² והרבו ממנה מאה מצוות. נתקבצו כולם וישבו באגודה אחת. וכתרו ברית ויעשו גמילות חסדים זה עם זה. וישמרו מילה בכשרם ברית אברהם יצחק

¹⁶ כל' תורת האבות ולא פסקה ישיבה מהן יומא כ"ח ע"ב ואהרן היה כתנבא להם במצרים קודם משה שמות רבה פ"ג ופ"ה גם מרים היתה נביאה. שאין הדברים כאשר נראים בהשקפה הראשונה. ואמרו בספרי האזינו פי' של"ה צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לר"ת וכה"א בן אדם ראה בעיניו ובאזניו שמע ושים לבך אל כל אשר אני דובר אליך וגו' (יחזקאל כ"ד ה') והרי דברים ק"ו ומה ביהמ"ק שנראה בעינים ונמדד ביד וכו': ¹⁷ בכת"י מקום פנוי כתמשה מלות לרמוז על החסרון. ובד"ו המאמר מקוטע ומשובש ביותר וגם הג' מלות בית אחרון בצער הסרים. ואולי צ"ל כשהיו מהלכין במדבר ובאשור ובבבל עד שנבנה בית אהרן בצער: ¹⁸ נשתרבה לבאן מהסיפור דלעיל פ"ד ואין לו שום ענין לבאן: ¹⁹ כל' ממש. לא שנקראו כך אפי' בדורות האחרונים כאשר אמר חזקן: ²⁰ במקרא כתוב ומו: ²¹ וכן רדשו רא"ב במדרש שמואל פכ"ז והובא בילקוט שם בקטוע: ²² כל' שמלת לך בהפסק. ואמרו במצרים גוים ואלהיו ענינו כאילו אמר במצרים אבדת גוים ואלהיו.

מאיר עין פרק (כ"ד) כ"ב.

¹ הובא בילקוט סוף בשלח וב"ה שם. ובד"ו בין שהן מיוצאי מצרים בין שהן מורעו של עשו: ² בילקוט שם נתקבצו וישבו מצוה אחת היתה בידם שהיו מליין במצרים את בניהם. אמרו להן מצרים מפני מה אתם מליין אותם יהיו כבני מצרים ותקל עבודה קשה מכם משיבין ישראל להם שמה שכתו אברהם וכו' נמול אותם ואחר כך עשו מה שאתם רוצים אבל זרעו של עשו אינו כן וכו'. הנה שינה הסגנון וערבב לבאן מפרק דלעיל:

ויעקב. שלא יניחו לשון בית יעקב וילכו וילמדו לשון מצרים מפני דרכי עבודה זרה. אבל זרעו של עשו הרשע אינו כן. אלא כל זמן שיצחק קיים קיימו את [ה]מילה בבשרם. כיון שמת יצחק ביטלו את [ה]מילה מבשרם. שנאמר בית גאים יסח ה' ויצב גבול אלמנה (משלי ט"ו כ"ה): בית גאים יסח ה'. זה ביתו של עשו. ויצב גבול אלמנה. זה ביתו של עובדיה.¹ משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שנתן כתרו לאוהבו. אמר לו. יהא מונח בראשך ובראשי בניך לעולם. הניחו אוהבו בראשו עד שנכנס לבית עולמו. כיון שנכנס לבית עולמו אמר המלך. [אלך ואראה] את בן אוהבי. מה אם יהא מונח הכתר בראשו. הלך ומצאו שמוטל לאחריו. כך כיון שבא.² לאחריו בקצה הגבול. שנאמר ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום וגו' הרים נזלו מפני ה' וגו' (שופטים ה' ד' וה').

למה נדמה עשו הרשע ואליפז התימני ועמלק בנו וירבעם בן נבט
ונבוכדנצר מלך בבל והמן האגגי. לאחד שמצא כסות בדרך סמוכה לעיר. תפסה בידו והכניסה לתוך העיר. והיה מכריו ואומר. זו אבידה של מי. זו אבידה של מי. נתקבצו כל בני העיר לקראתו ואמרו. ראינו פלוני כמה צדיק הוא. כמה חסיד הוא. [כמה כשר הוא]. עמדו ועשאוהו ראש וקצין של עיר. בשנה בשנים כשלש החריב כל המדינות וכל הארץ. לכך נידמו עשו הרשע ואליפז התימני ועמלק בנו ונבוכדנצר מלך בבל וירבעם בן נבט והמן האגגי.³ לא בשכר שתי דמעות שהוריד עשו לפני אביו נתנו לו הר שער שאין גשמי ברכה פוסקין ממנו לעולם. לא בשכר של אליפז התימני שנהג כבוד באביו יצא ממנו עמלק לעולם. לא שכרו של ירבעם שהשיב דבר לפני המלך נתנו לו עשרה שבטים. לא שכרו של מרודך שנהג כבוד באביו שבשמים יצא ממנו נבוכדנצר לעולם. לא שכרו של אנג שהיה בוכה ומתאנח על עצמו שהיה חבוש בבית האסורין. אמר. אוי לי שמא אבד זרעי מן העולם. יצא ממנו לעולם המן הרע.⁴ גנב יבוא ופשט גדוד בחוץ (הושע ד' ע"א):

הרי הוא אומר. ויקרא אחאב אל עובדיהו אשר על הבית
(מ"א י"ח נ'). מה אמר לו. אמר לו. עובדיהו שמא אין מעשיך כשירין כמעשה החסידים. שכן ביעקב לא נתברך ביתו של לבן אלא בשבילו. שנאמר נחשתי ויברכני ה' בגללך (בראשית ל' כ"ו). ואומר ויברך ה' אותך לרגלי

¹ בילקוט סוף פ' תולדות הובא זה ג"כ. וגרים את המילה. והאי שנאמר בית גאים וגו' קישע. ובפסיקתא דר"ב פ' שקלים שנו שהאלמנה אשר צעקה אל אלישע (מ"ב ד') אשת עובדיה היתה. והובא בילקוט שם. ובסנהדרין איתאמר בשם ר' מאיר שעובדיה גר אדומי היה. ובשם ר' יצחק רהו עובדיה של בית אחאב: ² בבתי מקום פנוי כג' וד' מלות. ובד"ו ראו את בן וכו' הלך ומצאו מונח באשפה לאחריו בקצה הגבול. ותוא מקושע. ובילקוט בב' המקומות אלך ואראה וכו' ומצאו שהוא מושלך באשפה הלך לאחריו בקצף גדול (בפ' בשלח בקצפון גדול) שנאמר ה' בצאתך וגו'. ואין זה אלא תיקון והגהה מבעל הילקוט. ואם נבא להגיה כך נראה להגיה. הלך ומצאו שמוטל באשפה תחזר לאחריו (אי לאחריו) כך כיון שבא הקב"ה לאדום וראה אותו חוזר לאחריו בקצה הגבול: ³ בד"ו ובילקוט בשנינו סגנון קצת ועפ"י הד"ו הגהתי. ובענין אליפז אמרו בדברים רבה פ"ב שגדל בחיקו של יצחק ועיי' רש"י עה"ת בפ' ויצא כ"ט י"א בד"ה ויברך: ⁴ עיי' לעיל פ"ב. מכאן ואילך קישע בילקוט: ⁵ במקרא כתוב וגנב יבוא פשט. כל' הגנב שמעשהו בחשאי ובסתר לסוף יבוא ופשט גדוד בחוץ כפרהסיא. כך הם הרשעים הללו שמתחלה הם עושים מעשיהם בחשאי ולבסוף כפרהסיא. ואולי שעל עמלק הוא אומר כן. שאמר עליו ר' אליעזר במכילתא דעמלק פ"א. שמתחלה היתה בא במטמוניות ואח"כ בגילוי פנים:

(שם שם ל'). יוסף לא נתברך ביתו של פוטיפר אלא בשבילו. שנאמר ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף וגו' (שם ל"ט ה). אתה שמא אין מעשיך כמעשה ראשונים. לכן נאמר ויקרא אחאב אל עובדיהו אשר על הבית. מהו אומר. ועובדיהו היה ירא את ה' מאד (מ"א שם):⁸

היה לו לאל"ף התימני בן. אמר לו. עמלק בני מי הוא שיוורש העולם הזה והעולם הבא. היה [לו] לומר. ישראל יורשי העולם הזה והעולם הבא. עכשיו חפור להן בורות והכן להם דרכים. מה אם עשית כן תזכה ותירש ותנחל ותבוא לעולם הבא. והוא לא עשה כן. אלא כיון שאמר לו רישומו של דבר שתק. מיד יצא עמלק להחריב את כל העולם כולו. שנאמר ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים (שמות י"ז ח). ברפויי ידים. בשעה שנפרו מן המצוות.⁹ והקב"ה בוחן לבות וכליות הוא אמר לו. שוטה שבעולם. לא יצרתך אני לאחר שבעים לשונות. עכשיו אתה היה ראש [ל]פורענות לפני כל יורדי גיהינם. שנאמר וירא את עמלק וגו' (במדבר כ"ד כ). והיה בהניח ה' אלהיך לך וגו' (דברים כ"ה י"ט). ואומר כי מחה אמתה וגו' (שמות י"ז ד). ויאמר כי יד על כס יה וגו' (שם שם ט"ו):¹⁰ זהו משל הדיוט שבני אדם מושלין אותו. אפילו שבנגים חביב יתר מן התלויים על העצים בדין.¹¹ ולא זו בלבד. אלא זרעו של עשו הרשע שביטלו מילה מברשם והעבירו על מצות שבת ועל כל מצוות שבתורה. נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים (ההלים ע"ט ב). הקב"ה בוחן לבות וכליות הוא אמר לו. אילו הייתה מילה בבשרך. לא הייתי דן אותך על כל מחשבה כמעשה. עכשיו שאין מילה בבשרך. הריני דן אותך על מחשבה כמעשה. ועל העתיד לעשות ואף על פי שלא נעשה. שנאמר לכן חי אני נאום ה' אלהים כי לדם אעשך וגו' (יהקאל ל"ה ו'). דם מילה שנאת דם אעשך לרבים. יען אמרך את שני הגוים ואת שני הארצות לי תהיינה וירשנוה וזה שם היה (שם שם י"א):¹² מי גילה על הסתרים. הוי אומר הקב"ה. לכן נאמר וזה שם היה: הנה קטון נתתיך בגוים וגו' (עובדיה א' ב). ירמיה מ"ט ט"ו. תפלתך השיא אותך ודון לבך ירמיה שם ט"ו. אמר לו. תפל ליצן. ליצנות שהיתה כך היא גרמה לך להעבירך מן העולם. לכן נאמר תפלתך השיא אותך וגו': אם תגביה כנשר וגו' (עובדיה שם ד'). ברוך המקום ברוך הוא שנפרע משונאיהן של ישראל. שכשם שהיתה בדעתו של הקב"ה. (ועקר) [כך] עקר אותה ואת זרעו מן העולם. שנאמר והיה בית יעקב אש וגו' (שם י"ח):¹³ ואומר כי תאמר אדום רוששנו ונשוב ונבנה חרבות וגו' (מלאכי א' ד'). ואומר מחמס אחיך יעקב תכסך בושא ונכרת לעולם (עובדיה י'). מחמס שחמסטה אחיך יעקב תכסך בושא ונכרת לעולם. מחמס שחמס יצר הרע את אחיך יעקב תכסך בושא ונכרת לעולם. מחמס שחמסו ארבע מלכיות את אחיך יעקב. ולא הניח ספר תורה מידו. תכסך בושא ונכרת לעולם.¹⁴ ולא זו בלבד אלא שכרו של שם הגדול

⁸ בסנהדרין ל"ט ע"ב איתאמרא בשם ר' יצחק: "עיו' במכילתא פ"א דמס' עמלק ובמ"ע שם א' וכו'. (וארמוז כאן על ב"מ כ"ג ע"ב דרשום היינו פתום במגופה י"ו"ש ברש"י); ¹⁰ כל זה הובא בילקוט סוף בשלח מקוטע הרבה: ¹¹ כוונת זה המשל וענינו כאן לא איתפריש לו וכו' ונשתבש אפי' בשגגים אכן ויתר מן התלויים וכו': ¹² במקרא כתוב שתי הארצות: ¹³ הנהתיו עפ"י הד"ו: ¹⁴ ב"ד"ו הדברים משובשים:

שנתנבא ארבע מאות שנה על כל אומות העולם. ולא קיבלו ממנו.¹⁵ אמר להן מקבלין אתם עליכם את התורה. אמרו לו. מה כתוב בתורתך. אמר להם. לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה לא תחמוד. אמרו לו. כל אילו דברים יפין הן. (לא) [ולא] קיבלו מלכותך עליהן.¹⁶ אבל אנחנו עמך בני ברייתך. בני אברהם יצחק ויעקב שעשו רצונך בעולם. תעשה בעולם קורת רוח מה שאמרת לבניך. שנאמר קומה ה' באפך הנשא וגו'. ועדת לאומים תסובבך ועליה למרום שובה (תהלים ז' יח).¹⁷ הוי אומר מן עדת לאומים תסובבך. שסבבתך. עליה למרום שבתה. וכן דוד אומר. ה' ידין עמים [וגו'] יגמר נא רע רשעים (שם שם ט' י). ואומר מגיני על אלהים וגו' (שם י"א): נתקבצו כל ישראל ומשה עמהן. אמר לפניו. רבונו של עולם אין בינינו לאומות העולם כלום. שנאמר ובמה יודע איפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך (שמות לג ט"ז). באותה שעה נשבע הקב"ה בשמו הגדול. שתינתן תורה תמימה על ידיהן. הכל סדור ומתוקן לפניו כנגיעים מלאים מים וכוסות ושלחנות שהן מליאים כל מעדני עולם. שנאמר שררך אנן הסהר אל יחסר המזג (שה"ש ד' ג'). לפיכך נשבע הקב"ה לעמו שלא יחליפם בעם אחר. ולא ישנם ולא ימירם באומה אחרת. שנאמר לא אעשה חרון אפי (הושע י"א ט').¹⁸ סליק פירקא.

וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר אנכי ה' אלהיך

וגו' (שמות כ' א' וב'). ברוך המקום ברוך הוא שבחר בהן בישראל מכל באי העולם ומכל מעשה ידיו שברא בעולם. וקנה אותן קנייני גמור. בנים ועבדים לשמו. פעמים מדבר עימהן כשהוא מדבר עם הרבים. פעמים מדבר עימהן כשהוא מדבר עם היחיד. באהבה שאהב אותן (ובשמחה) (ובשמחתו) ששמח בהן מדבר עמהן כשהוא מדבר עם (הרבים) [היחיד]. לפיכך [י]היו אומרים כל אחד ואחד. מתי יגיעו מעשי למעשה אברהם יצחק ויעקב. שלא קנו העולם הזה והעולם הבא אלא בשביל מעשיהם הטובים ותלמוד תורה.¹ שנו חכמים במשנה. כל אחד ואחד מישראל חייב לומר. בשבילי נברא העולם (סנהדרין פ"ד מה"א).² לא יאמר אדם (עצמו) [לעצמו]. העולם הזה מלא תוהו ובוהו.

¹⁵ כל' שברו של שם הוא משום וכו' אבל הם לא קיבלו ממנו עי' לעיל פ"כ. ואולי צ"ל אלא שם הגדול נתנבא וכו' ואשגורית לישא הטענה לכופר. ובד"ו ולא זו בלבד אלא שם הגדול שנתנבא וכו'. וא"צ למחוק רק הש"ן: ¹⁶ כ"ה בד"ו: ¹⁷ בכת"י מקום פנוי כמו ג' מלות. ובד"ו משובש: ¹⁸ עי' להלן באלוהו זוטא ספ"י. והנה דרש משפטים קודם י' הדברות החד דס"ל דקודם נאמרו ואין מוקדם ומאוחר בתורה. ועוד משום תרעומת המניין הקדים חרנין. שהרי כמלו מלאובין בגבולין משום חבי. ויחד לענין זה הפרק אל חתן ה' מאויי רשע. דמיררש על מלכות רומי במגולה י' ע"א וב'. ובילקוט ריש ושלח. אל תתן לעשו הרשע מהשבות לבן. וממו אל תפק עשה לו זמם לעשו הרשע שלא תתן לו נחת רוח שלימות. ומה זמם עשה לו הקב"ה אלו בני ברבריא ובני גרמניא שאדומים מתייראים מהם. ואח"כ דרשונתו על אלו שהעבירו כעצמן את המילה ואת השבת ושאר מצוות שבתורו וצדו את ישראל. ואולי שמענין זה הוא המשל. אלא אלו שבגגים איני יודע מי הם אלה. ומוף הדרוש נשבע הקב"ה לעמו שלא יחליפם וכו' מוכח הכי.

מאיר עין פרק (כ"ה) כ"ג.

¹ בד"ו משובש. והובא בילקוט ואתחנן ושם ג' לפיכך חייב אדם לומר אימתי יגיעו וכו' והעוה"ב וימות המשיח וכו': ² בילקוט מקובע קצת ומכאן ואילך עד במה קונת קיטע לגמרי:

אלך אוכל ואשתה [ו]אחנה ואלך מן העולם. אם עשה כן. עליו הוא אומר. אמר נבל בלבו וגו' (תהלים י"ד א). אם תלמיד חכם הוא. חוסך בו חכמה ובינה דיעה והשכל. ואם פנה עצמו לדברים אחרים עליו הוא אומר. כי נבל נבלה ידבר וגו' (ישעיה ל"ב ו):³ לא יראה אדם את הרבים בצער ויאמר. אלך אוכל ואשתה אחנה מן העולם. אם עשה כן. עליו הוא אומר. הנה ששון ושמחה הרג בקר ושחוט צאן [וגו'] (ישעיה כ"ב ו). אחריו מה כתיב. נגלה באזני ה' צבאות וגו' (שם י"ד).⁴ מיכן אמרו. אפילו חכם שבישראל [שהוא] כמשה אבי החכמה אבי נביאים וחסיד כאהרן אחיו לא יאמר. הואיל והריני בתוך ביתי שלום עליך נפשי. אלא יצא ויהא עם הציבור בצער. אם [לא] עשה כן. עליו הוא אומר. אתיו אקחה יין ונסבאה שכר וגו' (שם נ"ו י"ב). אחריו מה כתוב. הצדיק אבד ואין איש שם על לב וגו' (שם נ"ז א). מה ענין שלאחריו. יבוא שלום ינותו על משכבותם הולך נכוחו (שם ב'):⁵

במה קונה אדם את אביו שבשמים. קונהו במעשים טובים ותלמוד תורה. הקב"ה מקניחו העולם הזה העולם הבא וימות המשיח. קונהו הקב"ה לאדם. קונהו מתוך אהבה. מתוך אחוה. מתוך יראה. מתוך ריעות. מתוך האמת. מתוך השלום. מתוך שפל ברך. ומתוך ענווה. מתוך ישיבה. מתוך מיעוט סחורה. מתוך שימוש חכמים. מתוך פילפול תלמידים. מתוך לב טוב. מתוך דרך ארץ. מתוך לאו לאו. מתוך הין הין:⁶ למדנו (מאביה) [מאברהם אבינו] שתחילת מעשיו ירא מלפני הקב"ה. שנאמר אל תירא אברם וגו' (בראשית ט"ז א). אין [לא] [אומרים] אל תירא. אלא למי שירא שמים לאמיתו. משל משלו. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שאמר לבנו. בני צא והרג את כל הלשטים הללו. אם נופלים (בדרך) [בידך] אל תהנה ממנו כלום. כדי שלא יהו הבריות אומרים. לא יצא בן [ה]מלך והרג את כל הלשטים הללו אלא בשביל לקחת ממנו שעליהן. בחזירתו יצא אביו לקראתו. אמר לו. ברוך אתה. תהא לך קורת רוח בעולם שלא נהנית ממנו כלום. עכשיו בא ואתן לך כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות מבית גנזי שלי.⁷ כך נדמה אברהם בשעה שיצא והרג את המלכים. בחזירתו יצא מלך סדום לקראתו. כמדומה מלך סדום. (שמה) [שמה] שכרו מבקש אברהם ליטול. ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש וגו' (בראשית י"ד כ"א). ויאמר אברם אל מלך סדום וגו' (שם כ"ב). אמר לו. שוטה. וכי לכסף וזהב אני צריך. לאבנים טובות וכל כלי חמדה אני צריך. הושלך מלפני ארצה. שלא נהנית ממנו כלום. שנאמר אם מחוט ועד שרוך נעל וגו' בלעדי רק אשר אכלו הנערים וגו' (שם כ"ג ו'). באותה שעה קידש אברהם אבינו שמו של הקב"ה ועמד והחזיר כל רכוש סדום ועמורה. אחר הדברים האלה וגו' (שם ט"ז א). אחר שהחזיר אברהם כל רכוש סדום ועמורה. ויאמר ה' אל אברם וגו' (שם):⁸ למדנו מיצחק שתחלת מעשיו ירא מפני הקב"ה. בן שבעים וחמש שנה יצחק בשעה שנכנס אברהם לבית עולמו.

³ בד"ו הוסיף ממנו חכמה ובינה ואם פנה וכו': ⁴ במקרא כתוב והנה. ונגלה: ⁵ בתענית י"א ע"א תניא בבריתא כעין זה ועיי' לעיל פ"ב ואליהו זוטא פ"א: ⁶ בד"ו ובילקוט ואתחנן מקוטע קצת: ⁷ הובא בילקוט פ' לך לך סוף ר' ע"ו שהיבדו עם ענין אחר בשינוי סגנון קצת: ⁸ בילקוט שם מקוטע ובשינוי סגנון ובד"ו מקוטע סיפא ונוסחתו השלך מפני ארצה מוטעה. ופ' הושלך וכו' כל' הוא דבר שאינו חשוב בעיניו והוא מושלך לארץ:

אמר. אוי לי שמא אין מעשים טובים בי. כמה שהיה באבא. מה תהא עלי מלפני הקב"ה. מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ודבר עמו באותה שעה. שנאמר וירא אליו ה' בלילה ההוא וגו' (שם כ"ו כ"ד):⁹ למדנו מיעקב שתחלת מעשיו ירא מן הקב"ה. שנאמר וירא ויאמר מה נורא המקום הזה (שם כ"ח י"ז):¹⁰ למדנו מאבותינו הראשונים שתחלת מעשיהן יראו מלפני הקב"ה. שנאמר וירא ישראל את ה' הגדולה וגו' (שמות י"ד ל"א). הא למדתה שבשכר יראה שיראו ישראל מאביהן שבשמים. ובשכר האמונה שהאמינו ישראל באביהן שבשמים. עתיד הקב"ה שיבא ויפדה את ישראל מבין אומות העולם. ויביא להן את ימות המשיח ואת ימות הגאולה. שנאמר חולי וגוחי בת ציון כיולדה כי עתה תצאי מקריה וגו' (מִיכָה ד' י"ג).¹¹ כל עונותיהן של ישראל מניחין אותן בבבל. ועולין כשהן טהורין לארץ ישראל. שנאמר ואשוב ואשא עיני ואראה והנה שמים נשנים ויצאות וגו' ואומר למלאך הדובר כי אנה המה מוליכות את האיפה וגו' (זכריה ה' ט"ו).¹² למה נקרא שמה שנער. שמנערת עליה. לכך נאמר לבנות לה בית בארץ שנער והוכן והניחה שם על מכונתה (שם שם י"א). מחזיר את המשכן למקומו. ארון ולוחות בתוכו. וצלוחית של שמן (ונוי) [המשחה וצנצנת של מן]. שנאמר ויאמר ה' אל משה קח צנצנת אחת וגו' (שמות ט"ז ל"א). אמר להם זהו הלחם שהאכלתי במדבר: ארון ולוחות בתוכו. כאיזה צד. את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם וגו' (דברים ה' י"ט). אמר להם אילו עשרת הדברות שדיברתי עמכם בסיני:¹³ ומפני מה משכן קיים היום. מפני שעשאוהו כשירין בנדיב לב. וקשין לפניו של אבינו שבשמים להפסיק כל שנעשו [על ידי] כשירין בנדיב לב. ושכרן שעשאוהו בנדיב לב [ש]עתיד הקב"ה שיבוא וישרה בתוכו כמדה ראשונה. שנאמר עורי צפון ובואי תימן וגו' (שה"ש ד' ט"ו):¹⁴ באתי לגני אחותי כלה (שם ה' א'). זו כנסת ישראל: אריתי מורי עם בשמי (שם). זו תורה נביאים וכתובים: אכלתי יערי עם דבשי (שם). זה מדרש הלכות ואגדות: שתיתי ייני עם חלבי (שם). אילו מעשים טובים ותלמוד תורה שחכמי תורה מצפין להן. אכלו רעים שתו ושכרו דודים (שם):¹⁵

סליק פירקא.

דבר אחר וידבר אלהים וגו' אנכי ה' אלהיך. ברוך המקום ברוך הוא שבחר בהן בישראל מכל אומות העולם ומכל מעשה ידיו שברא בעולם וקנה אותן קניין גמור בנים ועבדים לשמו. פעמים מדבר עמהן כשהוא מדבר עם הרבים. פעמים מדבר עמהן כשהוא מדבר עם היחיד.

⁹ בד"ו ובילקוט בשינוי סגנון: ¹⁰ בילקוט שנ' ויתנו אל יעקב את כל אלהי נכר וגו': ¹¹ בילקוט ללמדך שבשכר יראה ובשכר אמת שהאמינו בו מתחלה עתיד הקב"ה שיבא ויפדה אותם מבין או"ת שנ' חולי וגוחי וגו'. וכל השאר קיטע: ¹² וכ"ה בד"ו. ובמקרא ליתא ואשוב. במקרא כתוב וארא. אל המלאך: ¹³ במקרא כתוב ויאמר משה אל אהרן קח וגו'. ובענין אלו הגנוזים עיי' יומא נ"ב ע"ב ובסוף אדר"ג והוריות י"ב ע"א. ועיי' במכילתא מס' ד' פ"ה ובמ"ע שם אות כ"א וכו'. ובענין השם שנער עיי' ב"ד פל"ו ובהוסף ק"ג ע"ב. ועב"פ לפנינו מקוטע את מה מנערת. ואולי צ"ל שמנערת עשוריה בראיתמר התם בשם ר' אבהו ואישתבוי: ¹⁴ בד"ו בשינוי סגנון ויש ג' וכו' משכן טמון היום. ועיי' בש"ש רכת פ"ד דרדוש לכשתעוררו הגליות הנתונות בצפון וכו': ¹⁵ לא נודע לי דוגמא.

מאהבה שאהב אותן ובשמחה ששמת בהן מדבר עמהן כשהוא מדבר עם (הרבים) [היחיד]. כך אמר להן הקב"ה לישראל. בניי אני הוא שישבתי תשע מאות שבעים וארבעה דורות קודם שיברא העולם. עד שדרשתי וחקרתי וצרפתי ובחנתי כל דברי תורה.¹ מיום שנברא העולם ועד אותה שעה יושב אני על כסא כבוד שלי. שלישי היום אני קורא ושונה. ושליש היום אני דן את העולם. ושליש היום אני עושה צדקה וזן ומכלכל ומפרנס את כל העולם וכל מעשה ידיי שבראתי בעולם.² אני הוא שהנחתי תשע מאות שבעים וארבעה דורות קודם שיברא העולם ובאתי ונדבקתי בכס.³ אני הוא שהנחתי שבעים לשונות שבארץ ובאתי ונדבקתי בכס. אני הוא שנאמר בי. כי אני ה' ואין עוד אלהים ואפס כמוני (ישעיה מ"ט).⁴ וקראתי אתכם אלהים בנים ועבדים. אני הוא שנאמר בי. לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה (שם מ"ג י"א). וקראתי אתכם אחים ורעים.⁵ אני הוא שנאמר בי. צדיק ומושיע אין זולתי (שם מ"ה כ"א). השותיית שמכם לשמי הגדול.⁶ אני הוא עד שלא נברא העולם. אני הוא משנברא העולם.⁷ אני הוא בעולם הזה. אני הוא לעולם הבא. אני אמית ואחיה (דברים ל"ב ל"ט):

ד"א אנכי ה' אלהיך. אין אנכי אלא לשון נוטריקון: ד"א אל תיקרי אנכי (ה' אלהיך). אלא אנא נפשי כתבית יהבית:⁸ ד"א אנכי ה' אלהיך. מלמד שנסתכל הקב"ה בעולם כולו שברא מסוף העולם ועד סופו. וצפה בהן בעשרה בני אדם שבעטו בו. ואילו הן. מיכה וירבעם בן נבט. בן ישראלית ומקושש עצים. אבשלום יואב ושמשון. עכן בן זרח. עידי נבות ואחאב: אנכי ה' אלהיך. בעט מיכה: לא יהיה לך. בעט ירבעם: לא תשא. בעט בן הישראלית: זכור ושמור. בעט מקושש עצים: כבד. בעט אבשלום: לא תרצח. בעט יואב: לא תנאף. בעט שמשון: לא תגנוב. בעט עכן בן זרח: לא תענה. בעטו עידי נבות: לא תחמוד. בעט אחאב:⁹

אנכי ה' אלהיך. קיימתם אותי. אלהים אתם ובני עליון כולכם (תהלים פ"ב י"א). עברתם עליו. אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו (שם י"ג): **לא ידוה לך.** קיימתם אותי. ופנית אליכם והפריתי אתכם (ויקרא כ"ז ט"ז). עברתם עליו. ונתתי פני בכס (שם שם י"ד):

לא תשא. קיימתם אתו. נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו אם אתן את דגנך וגו' (ישעיה ס"ב ח'). עברתם עליו. ויחר אף ה' ביום ההוא וישבע לאמר (במדבר ל"ב י"א):

זכור. קיימתם אתו. אז תתענג על ה' (ישעיה נ"ח י"ד). עברתם עליו. אז תרצה הארץ את שבתותיה (ויקרא כ"ו ל"ד):

מאיר עין פרק (כ"ב) כ"ד.

¹ תובא בילקוט ואתחנן בקיטוע ועיי' אליהו זוטא פ"י: ² לעיל פ"ג: ³ בד"ו חסר ובילקוט יתא לה: ⁴ במקרא כתוב כי אנכי אל ואין עוד וגו'. ובילקוט שינה. אני הוא שהנחתי כל העולם כולו ובהרתי אתכם וקראתי אתכם בני ועבדי: ⁵ בד"ו חסר ובילקוט אחי ורעי: ⁶ בד"ו משובש. ובילקוט מסיים ושמי הגדול לשמכם: ⁷ בד"ו מסורס: ⁸ בד"ו ובילקוט ליתא לכולא ולפנינו הוא ג"כ קטוע ומשובש שיעקרו של דבר הוא בשבת ק"ה ע"א ובפסוקתא רבתי בקמייא ד' הדברות עיי"ש במ"ע אות ע"ט. והנה צריך לפרש איזה מאופני הנוטריקון ואח"כ לומר ד"א אנכי אנא נפשי וכו': ⁹ עיי"ש בפסיקתא רבתי ובמ"ע אות ק"ט:

כבד. קיימתם אותו. וראו גוים צרקך וכל מלכים כבודך (ישעיה ס"ב ב'). עברתם עליו. לכן אבות יאכלו בנים בתוכך ובנים יאכלו אבותם (יחזקאל ה' י').

לא תרצח. קיימתם אותו. וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כ"ו ו'). עברתם עליו. והריקותי אחריכם חרב (שם ל"ג):

לא תנאף. קיימתם אותו. אז תשמח בתולה במחול (ירמיה ל"א י"ב). עברתם עליו. לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה (הושע ד' י"ד):

לא תגנוב. קיימתם אותו. ואכלת את כל העמים (דברים ז' ט"ז). עברתם עליו. אכלני הממני נבוכדראצר (ירמיה נ"א ל"ד):

לא תענה. קיימתם אותו. ואתם עדי נאם ה' ואני אל (ישעיה מ"ב י"ב). עברתם עליו. מה אעידך ומה אדמה לך וגו' (איכה ב' י"ג):

לא תחמוד. קיימתם אותו. לא יחמוד איש את ארצך (שמות ל"ד כ"ד). עברתם עליו. וחמרו שדות וגזלו ובתים וגשאו וגו' (מכילת ב' ב'):¹⁰

אנכי ה' אלהיך. קיימו יוסף. שנאמר כי התחת אלהים אני (בראשית נ' י"ט): לא יהיה לך. קיימו יעקב. שנאמר ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר וגו' (שם ל"ה ד'): לא תשא. קיימו יוסף. שנאמר חי פרעה (שם מ"ב ט"ז). והלא דברים קל וחומר. אם נשבע בבשר ודם קיימו. נשבע במלך מלכי המלכים הקב"ה על אחת כמה וכמה: זכור. קיימו יוסף. שנאמר וטבוח טבח והכן (שם מ"ג ט"ז). אין הכן אלא שבת. שנאמר והכינו את אשר יביאו (שמות ט"ז ה'): דבר אחר וטבוח טבח והכן. מיכן לבדיקת סכין ולהפרשת גיד הנשה: דבר אחר וטבוח טבח. מלמד שאמר לו יוסף לטבח. פרע בית שחיטה והפרש גיד הנשה לפניך:¹¹ דבר אחר זכור. קיימוהו חנניה מישאל ועזריה. שנאמר כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי [וגו'] ונתתי להם בביתו ובחומותיו וגו' (ישעיה נ"ד ד' ו'): כבד. יוסף קיימו. שנאמר ויאמר ישראל אל יוסף הלוא אחיך רועים בשכם וגו' (בראשית ל"ז י"א): דבר אחר כבד. קיימו יצחק. שהיה מושלך לפני אביו כשה לטבח וכרחל לפני נזויה: לא תרצח. קיימו יוסף. שלא שמע לאשת רבו והרג את פוטיפר: ד"א לא תרצח. קיימו יהודה. מה בצע כי נהרג את אחינו (שם שם כ"ט): לא תנאף. קיימו יוסף. שנאמר ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים (שם ל"ט ט'). מה ת"ל לאלהים. מלמד שנשבע לו ליצרו ואמר לו. האלהים איני עושה את הדבר הזה: ד"א לא תנאף. קיימו בועז. שנאמר ליני הלילה והיה בבקר וגו' (רות ג' ט'): לא תגנוב. קיימו יוסף. שנאמר וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים וגו' (בראשית מ"ז י"ד): ד"א לא תגנוב. קיימוהו שבטים. שנאמר ואיך נגנוב מבית אדוניך וגו' (שם מ"ד ח'): לא תענה. ולא תחמוד קיים אברהם. שנאמר אם מחוט ועד שרוך נעל [וגו']. בלעדי רק אשר אכלו הנערים וגו' (שם י"ד כ"ג וכ"ד):¹²

¹⁰ בילקוט שם מקוטע ובשנינו: ומה אדמה. וכו' בד"ו ובילקוט. ובמקרא כתוב מה אדמה:

¹¹ בד"ו מקוטע ומשובש ובילקוט קוטע כל זה עד להלן אנכי ולא תשא מה ענין זה לזה ובקצתן סוים הדברים וסדרן אח"כ עיו"ש. ועיי' לעיל פ"ו וב"ר פצ"ב וחולין צ"א ע"א ובילקוט יתרו סוף ר' רע"ו במדרש אכביר: ¹² עיי' במכילתא בפתיחתא דבשלח:

אנכי ה' אלהיך, לא יהיה לך, לא תשא. מה ענין זה אצל זה. אלא ללמדך שכל הרגיל בשבועת שוא ובשבועת שקר הרי זה עובר עבודה זרה. וכל שאינו רגיל בשבועת [שוא ובשבועת] שקר הרי זה עושה קורת רוח לפני מי שאמר והיה העולם: אוי להן לרשעים. שבשביל מעשיהן מקולקלין ודבריהן שאינן ראויין. מביאין עצמן לידי פסול והויין עניים עד יום מותן. שנאמר הוצאתיה נאום ה' [וגו'] [וכרה ה' ד']. הוצאתיה. לאלתר: ובאה אל בית הנגב (שם). זה היודע שאין בידו וגונב דעת הבריות: ואל בית הנשבע בשמי לשקר (שם). כמשמעו: כל עבירות שבתורה בממונו. זה בממונו ובגופו. לכך נאמר ולנה בתוך ביתו וכלתו את עציו ואת אבניו (שם). ולא עוד אלא שהקב"ה בעצמו מעיד עליו. שנאמר וקרבותי אליכם למשפט והייתי עד ממחר וגו' (מלאכי ג' ה'). אנכי היודע ועד נאום ה' [נרמיה כ"ט כ"ז]¹³. **לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא.** וזכור את יום השבת.

מה ענין זה אצל זה. שכל הרגיל בשבועת שוא [ובשבועת שקר] אינו מקבל עליו מלכות שמים שלימה. ומי שאינו רגיל בשבועת שוא ובשבועת שקר הרי זה מקבל עליו מלכות שמים שלימה. אבל כל הרגיל בשבועת שוא ובשבועת שקר אינו נוחל חיי העולם הבא. וכל שאינו רגיל בשבועת שוא [ובשבועת שקר] נוחל חיי העולם הבא: לא יאמר אדם בעצמו. אוהב את השמים אני וירא מן השמים. על מנת לעבור מכל מצוות שבתורה. ואם עשה כן. זה סימן רע לו וחלק רע לו. וגזירות קשות באות עליו. אלא יאמר בעצמו. אוהב אני את השמים וירא מן השמים. על מנת שלא לעבור מכל מצוות שבתורה. ואם עשה כן. זה סימן טוב לו וחלק טוב לו. ואין חט בא על ידו. מניין. תדע לך שכן. כשהיו ישראל במדבר מה נאמר בהן. ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים [וגו'] [במדבר ט"ו ל"ב]. אמר לו הקב"ה למשה. משה. מפני מה חילל זה שבת. אמר לפניו. רבונו של עולם איני יודע. אמר לו. יום חול תפילין בראשו ותפילין בזרועו ורואה וחוזר במעשיו. עכשיו שאין לו תפילין חילל זה את השבת. באותה שעה אמר הקב"ה למשה. משה. צא [וכד] [וברר] להם לישראל שיהיו נוהגים בו בימים טובים ובשבתות. ואיזו מצוה. זו מצות ציצית. שנאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית וגו' (שם שם ל"ח). אין לדורותם. אלא לדור תם. אין תם אלא יעקב. שנאמר ויעקב איש תם. (בראשית כ"ה כ"ז). תם מגול. תם מעבירה. לפיכך הביאורו ונתנוהו אצל מלכות שמים חמורה. שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ונתנו על ציצית הכנף. הא למדתה שקלה שבמצוות הרי היא כחמורה. וחמורה הרי היא כקלה:¹⁵

¹³ בד"ו משובש קצת. ובילקוט שינה גו' כאילו עע"ז ואינו עושה קורת רוח לפני מי שאמר והיה העולם ואינו מקבל עליו מלכות שמים שלימה דלהלן ואה"כ ג' בבא זכור ושמו קיימו חנניה וכו'. וכל השאר קושע עד כמה את מקדשו. ועיי' בשבועות ל"ט ע"א דאיתניא בברייתא דח"ר ופ' שם ענין גונב דעת הבריות דהכא. והיינו להשביע. וע"ע בפס' רבתי פ' תניינא ובמ"ע אות פ"ג. במקרא כתוב וכלתו ואת עציו. ואנכי היודע: ¹⁴ פ' א"ב כמו ברם רוגמת באמת אמרו. ועוה"כ מרומז בשבת: ¹⁵ בד"ו שנינו קלים. וחובא בילקוט שלח לך בזה הסגנון. תנא דבי אליהו וימצאו איש מקושש עצים א"ל הקב"ה למשה חלל זה את השבת. אמר לפניו רבש"ע אתה יודע בכל יום תפילין בראשו וכו' א"ל הקב"ה למשה צא וברור להם דבר וכו' תם מגול חם מג"ע תם מש"ד. והשאר השמיט:

דבר אחר זכור את יום השבת לקדשו. במה אתה מקדשו.

במקרא במשנה במאכל ובמשחה ובמנוחה.¹⁶ שכל המענג את השבת כאילו מענג [את] מי שאמר והיה העולם. שנאמר וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מבובר (ישעיה נ"ח ט): דבר אחר אם קראת לשבת עונג. לקדוש ה' אתה מכבד. אף על פי שאמר ר' עקיבא. עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. יטול אדם בשר. ואל ירבה יין. ואם הרבה. הרי מקרא מוכיח. אל תהי בסובאי יין וגו' (משלי כ"ג ב'): לא זכה אדם שיבקש רחמים על דברי תורה שייכנסו לתוך מעיו. יבקש אדם רחמים על אכילה ושתייה יתירה שלא תיכנס לתוך מעיו. שנאמר צרפתיך ולא בכסף כחנתיך בכור עוני (ישעיה מ"ה י"ח).¹⁸ מה כור זה. אפילו אתה נותן לו כל עצים שבעולם. הרי זה שורפן ומפסידן. כך גרונו של אדם. אפילו אתה נותן בו כל אכילות יפות שבעולם. הרי זה בולען ומפסידן:

מעשה ברבי יהודה הנשיא שאמר בשעת מיתתו. גלוי וידוע

לפני מי שאמר והיה העולם. שעמלתי בעשר אצבעותיי ולא אכלתי אלא באחת. ולא חבלתי. ולא אמרתי. אלך אוכל ואשתה ואהנה ואלך לי מן העולם. וכל העושה כן עליו הכתוב אומר. טוב איש חונן ומלוד יכלכל דבריו במשפט (תהלים ק"ב ד'). ולא עשיתי אלא כדי חיי. ועסקתי בתורה כל ימי חיי. עכשיו תנו לו מנוחה בבית עולמי. מה הושיבוהו. יבא שלום ינוח על משכבותם הולך נכחו (ישעיה נ"ז ב').¹⁹

מיכן שמעתה קדושת הקב"ה קדושת שבת קדושתן של ישראל

שלשתן שוות כאחת. בקדושת הקב"ה מה כתוב. אתה קדוש יושב תהלות ישראל כך בטחו אבותינו וגו' (תהלים כ"ד ו'). [ב]קדושת שבת מה כתוב. ושמרתם את השבת כי קודש היא וגו' (שמות לא יד'). בקדושתן של ישראל מה כתוב. קודש ישראל לה' וגו' (ירמיה ב' ג').²⁰ מיכן אמרו. עתידין שיניחן של אוכלי ישראל שיהיו מושכין עשרים וארבע אמות. וחכמים אומרים שלשים.²¹ וכי מה נישתנו עשרים וארבע מעשרים וחמש או משלשים. אלא אמרו חכמים. תשעה חדשים למעוברת עשרים וארבעה למיניקת.²² מה תינוק הזה יש לו חלב משדי אמו כל אותן עשרים וארבעה חדשים. אפילו מיתה אין חושש [לה. כך] אוכליהן של ישראל. מפשיטין עניים ואוכלין אותן. אפילו מיתים אין חוששין להן.²³ אפילו בשעה שאומות העולם עומדין לבזבז ממון של ישראל אינן מושלין אלא (משבגלו) [על מה שבגלו].

¹⁶ בילקוט ובמשחה ובכסות נקיה אע"פ שאמר ר"ע וכו' והשאר קטע. ועיי' בפס' רבתי סוף פ' תליחא. ולנוסחתינו ובמנוחה היינו מנוחת הנפש עיי' בפס' רבתי שם במע' אות כ"ח וזה יסודו בתפלה מנוחה שלמה שאתה רוצה בה: ¹⁷ בפסחים ק"ב ע"א הכי איתניא בבי מדרשא תנא דבי אליהו אע"פ שאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו וכו': ¹⁸ בחנתיך. וכו' בילקוט הכא ובישעיה שם ובמקרא כתוב בחרתיך: ¹⁹ עיי' כתובות ק"ד ע"א. בילקוט השמיט זה. במקרא כתוב ינוחו: ²⁰ בילקוט ג' לה חכ' ג' קדושת הן קדושת שמו של הקב"ה של ואתה קדוש וכו'. במקרא כתוב ואתה: ²¹ בילקוט מכאן אמרו עתידין שיניחם של אוכלי ישראל להיות לימות המשיח כ"ד אמות וכו'. ועל כל אוכליו יאשמו קאי: ²² בד"ו חסר ומשובש. ובילקוט וכי מה נשתנו כ"ד מ"ח (אלא) אמה [אלא] הט' חדשים וכו': ²³ כ"ה בילקוט. וג' כך אוכליהן של ישראל אפי' מתים וכו' והשאר קטע ובד"ו קטע ומשובש:

שנאמר והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק וגו' ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ וגו' (שופטים י' וד'). אבל אוכלין של ישראל אינן כן. אלא מפשיטין עניים ואוכלין אותן. ושוברין עצמות ושולקין אותן בקדירה ושמנונית צפה עליהן. אוכלין אותה וזורקין עצמות לאשפה. שנאמר אשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו [וגו'] (מיכה ג' ג'). מה ענין שלאחריו. אז יזעקו אל ה' ולא יענה אותם (שם ד')²⁴.

זכור את יום השבת לקדשו. כבד את אביך ואת אמך.

וכי מה ענין זה אצל זה. אלא ללמדך שכל זמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אין חט בא לידו. שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת [וגו'] שומר שבת מחללו [וגו'] (ישעיה נ"ז ב'). אל תיקרי מחללו. אלא מחל לו. לכך נאמר שומר שבת מחללו.²⁵ אין אדם מכבד את אביו ואת אמו גזירות קשות באות עליו. שנאמר ויאמר ה' יען כי נגש העם הזה וגו' (שם כ"ט י"ג)²⁶. ואל יאמר אדם בעצמו. הואיל ואבי שבשמים הקדימני תחילה. אלך ואעשה רצון אבי שבשמים ואניח רצון אבי ואמי. לכך נאמר כבד את אביך ואת אמך. כבד את ה' מהונך (משלי ג' ט')²⁷. לא יאמר אדם בעצמו. הואיל ואבי הקדימני תחילה. אעשה רצון אבי ואניח רצון אמי. [לכך] נאמר איש אמו ואביו תיראו (יקרא י"ט ג'). ואומר את ה' אלהיך תירא (דברים י' ג')²⁸. בזמן שאדם מקלל אביו ואמו ומכה אותן ועושה בהן חבורה. כביכול הקב"ה כופף את רגליו תחת כסא הכבוד. ואומר. אני השויתי לאילו כבוד שלי. ששלשתי שקולין כאחד בכבוד. אילו הייתי אצלו של זה. כך היה עושה לי. יפה עשיתי שלא דרתי עמו בשכונה.²⁹ הא כל המבקש ימים ושנים ועושר ונכסים וחיים בעולם הזה וחיים ארוכים לעולם הבא שאין לו סוף. יעשה רצון אביו שבשמים ורצון אביו ואמו. שנאמר כבד את אביך ואת אמך וגו'.³⁰

כבד ולא תרצה. מה ענין זה אצל זה. אלא ללמדך. יש לו לאדם

מזונות הרבה בתוך ביתו. ואינו מהנה את אביו ואת אמו לעת זקנתו. כאילו רוצח כל ימיו. כאילו רוצח נפשות לפני המקום. לכך נאמר כבד את אביך ואת אמך ולא תרצה.³¹

²⁴ במקרא כתוב ואשר אכלו. ובילקוט השמים כל זה. ועל ראשי יעקב וקציני בית ישראל נאמר הענין וע"כ נמשלו לחינוך שאינו חושש במיתת אמו. ואמרו בחו"כ פ' בחוקותי והובא בילקוט מיכה שם. ודרו בכס שונאים. שאינו מעמיד עליכם אלא מכס וככס ובשעה שא"ה עומדין על ישראל אינן מבקשין אלא מה שבגלוי שני והיה אם זרע וגו' אבל בשעה שאעמיד עליכם בכס ומכס הם מופשיס אחר משמוניות שלכם שנ' ואשר אכלו שאר עמי. והמשכת שנייה הוא מדה כנגד מדה ודרשה רשב"ל אמקרא דתהלים שני רשעים שכרת עיי' ברכות נ"ד ע"ב. (ובנסמך שם במגילה וסוטה ודלא כפירש"י שם). ושעמיהו דהכמים שאמרו שלשים משום דחשבי מזמן הכרת העובר. וע"כ הזכירו ט' למעוברת לומר שאם באת לחשב מזמן שהוא במעי אמו א"כ תחשב תשעה ויהיו שלש ושלשים: ²⁵ בילקוט ג' שכל מי שמכבד אביו ואמו אין חלולי שבתות באות על ידיו שנ' אשרי אנוש וגו' אל תאמר מחללו אלא מחול לו. ועיי' שבת ק"ה ע"ב דררשה ר' יוחנן הכי: ²⁶ בד"ו מקוטע ומשובש ובילקוט השמיני: ²⁷ בד"ו מקוטע ומשובש וכן בילקוט מקוטע. וכל' שהשוה הקב"ה כבודו לכבודו: ²⁸ והוקש מוראן למוראו. בילקוט קוטע כל זה עד כל המבקש וכו': ²⁹ בד"ו בשינוי סגנון קצת: בילקוט כל המבקש וכו' וכבוד וחיים וכו' וחיים רבים לעולם הבא יעשה רצון אביו שבשמים וכבד אביו ואמו. ואח"כ הוסיף הא דלעיל קיימו יצחק. קיימו יוסף. דבר אחר כבד את אביך ולא תרצה וכי מה ענין וכו' וכן בכל הני דלהלן ג' דבר אחר: ³¹ בד"ו ובילקוט בשינוי סגנון:

[וכבר]. לא תרצה. לא תנאף. מה ענין זה אצל זה. אלא ללמדך. נשא אדם אשה [והרי] בעצמה אינה מכבדת את אביו ואת אמו לעת זקנתו. כאילו נאף הוא כל ימיו. לכך נאמר כבד ולא תנאף:³²
כבד ולא תגנוב. מה ענין זה לזה. אלא ללמדך. יש לו לאדם בנים ובנות בתוך ביתו ואין מכבדין את אביו ואת אמו לעת זקנתו. כאילו גנב הוא כל ימיו. כאילו גונב נפשות לפני המקום. לכך נאמר כבד ולא תגנוב:³³
כבד ולא תענה. מה ענין זה לזה. אלא ללמדך. יש לו נכסים הרבה בתוך ביתו ואינו מהנה את אביו ואת אמו לעת זקנתו. כאילו מעיד עדות שקר כל ימיו לפני המקום. לכך נאמר כבד ולא תרצה לא תנאף לא תגנוב לא תענה ולא תחמוד:³⁴

בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו לעת זקנתו למה הוא דומה. למלך שבא בן אוהבו. ואמר לו. מאין אתה בא. מבית אבי ואמי. אמר לו. אביך ואמך היאך הן דומין. אמר לו. נפטר בשלום לבית עולמן. אמר לו. בני תהיה ברוך. תהא לך קורת רוח בעולם. שנתתה מנוחה לאביך ולאמך לבית עולמן. עכשיו בוא וראה גנוזים טובים שגזזו לך אצלי. שנאמר והיה אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך [וגו'] (שמות ט"ו כ"ט). ואומר כי תשמר את מצות ה' אלהיך [והלכת בדרכיו (דברים כ"ה ט)]. בדרכי שמים. מה דרכי שמים רחום ורחמן על הרשעים ומקבלן בתשובה. כך אתם תהיו רחמנים זה על זה:³⁵ דבר אחר מה דרכי שמים חנון. נותן מתנות חנם ליודעין אותו ולשאינן יודעין אותו. כך אתם תנו מתנות זה לזה: ד"א מה דרכי שמים ארך אפים. מאריך רוחו עם הרשעים ומקבלן בתשובה. כך תהיו אתם מאריכין פנים זה לזה לשובה. ואל תהיו מאריכין פנים זה לזה לפורענות:³⁶ דבר אחר מה דרכי שמים רב חסד. מטה כלפי חסד. כך אתם תהיו נושאים פנים כלפי טובה לעשותה יותר מן הרעה:³⁷
סליק פירקא.

בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו לעת זקנתו. כך הוא מפורש בקבלה על ידי ישעיה בן אמוץ הנביא. הלוא פרום לרעב לחמך וגו' (נ"ה ד'). כאי זה צד. יש לו לאדם. מזונות הרבה בתוך ביתו. ובקש לעשות מהן צדקה כדי שיפרנס אחרים. כאי זה צד יעשה. יפרנס את אביו ואת אמו תחילה. ואם הותיר יפרנס את אחיו ואת אחותו. ואם הותיר יפרנס את בני ביתו. ואם הותיר יפרנס את בני משפחתו. ואם הותיר יפרנס את בני שכונתו. ואם הותיר יפרנס את בני מבוני מיכא ואילך ירבה צדקה בישראל:³⁸

³² בד"ו חסרה בבא זו ובילקוט היא מקושעת: ³³ בד"ו משובש ומקושע ובילקוט מקושע:

³⁴ בילקוט בקיטוע: ³⁵ בד"ו מקושע קצת. ובילקוט קיטע והיבר להא עם הנהו ד"א דהלחן ואישתביש:

³⁶ בבא זו חסרה בד"ו: ³⁷ והלכת בדרכיו דרש עפ"י המדות רחום ותנון ארך אפים ורב וחסד:

מאיר עין פרק (כ"ז) כ"ה.

¹ בענין אמר מר. או גופא בתלמוד: ² בד"ו בשינוי סגנון קצת ומקושע בשיבוש שהשמיט בני ביתו. וענין בני ביתו כל' עניים העוסקים בתוך ביתו. כאמרם (אבות פ"א מ"ה) ויהיו עניים בני ביתך. שלא ישחמשי בעבדים ושפחות אלא יובא עניים במקומם. פי' הר"מ שם. ובה' מתנות עניים פ"ה ה"ג כתב עני שהוא קרוב קודם לכל אדם ועניי ביתו קודמין לעניי עירו וכו'. והוא עפ"י הגמרא דב"מ ע"א עניך ועניי עירך עניך קודמין וכו'. והוא ג"כ במכילתא דמשפטים פ"ט. ודלא כרש"י שם שפי' עניים שהם קרובים ומשפחתך: